

УДК 339.7

ТРАНСФОРМАЦІЇ СВІТОВОГО ВАЛЮТНОГО РИНКУ TRANSFORMATION OF FOREIGN EXCHANGE MARKET

Шевченко С.Ю.

студентка,

Університет державної фіскальної служби України

У статті досліджено сутність та визначено особливості світового валютного ринку. Проаналізовано динаміку світового валютного ринку за останні п'ятнадцять років. Проведено аналіз структурних показників розвитку світового валютного ринку в розрізі видів угод, валют і валютних пар, розташування та категорії учасників, локалізації операцій. Виявлено тенденції зміни масштабів і структури світового валютного ринку під впливом глобалізації.

Ключові слова: світовий валютний ринок, валютні цінності, валютні операції, валютний курс, дилери, фінансові інститути.

В статье исследована сущность и определены особенности мирового валютного рынка. Проанализирована динамика мирового валютного рынка за последние пятнадцать лет. Проведен анализ структурных показателей развития мирового валютного рынка в разрезе видов сделок, валют и валютных пар, местоположения и категории участников, локализации операций. Выявлены тенденции изменения масштабов и структуры мирового валютного рынка под воздействием глобализации.

Ключевые слова: мировой валютный рынок, валютные ценности, валютные операции, валютный курс, дилеры, финансовые институты.

In the article, the author considers the concept and identifies features of the modern foreign exchange market. Dynamics of the foreign exchange market over the last fifteen years is analyzed. The structural indicators of the foreign exchange market by transactions, currencies and currency pairs, location and categories of participants, location of transactions. The author reveals scale and trends in the transformation of the global foreign exchange market in recent years under globalization.

Keywords: foreign exchange market, currency values, currency transactions, exchange rate, dealers, financial institutions.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Розвиток світового валютного ринку в останні десятиліття визначається процесами фінансової глобалізації, пов'язаними зі зміцненням і розширенням зв'язків між фінансовими системами окремих країн. Сучасний світовий валютний ринок характеризується високою мінливістю, транспарентністю і дерегулюванням, а його структура знаходиться в процесі постійних трансформацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Питання функціонування світового валютного ринку впродовж останніх десятиліть перебувають у центрі уваги як зарубіжних, так і вітчизняних учених-економістів. Вагомий внесок у теорію світового валютного ринку зробили такі західні вчені: Л. Бальцеревич, В. Веретеннікова, Дж.М. Кейнс, І. Іваненко, Л. Красавіна, Р. МакКінон, Ф. Мишкін, І. Носкова, М. Пейро, М. Фрідмен, Г. Хоггарт, В. Шмельовта ін. Серед українських науковців, чий науковий доробок розкриває окремі аспекти функціонування світового валютного ринку та,

зокрема, його первинного елемента – національного валютного ринку, потрібно виділити О. Барановського, Я. Белінську, О. Береславську, О. Боришкевич, Т. Вахненко, А. Вождова, А. Гальчинського, В. Геєця, А. Гриценко, О. Дзюблюка, В. Козюка, С. Корабліна, Т. Кричевську, І. Крючкову, В. Міщенко, О. Петрика, М. Савлука, А. Скрипника, Т. Унковську, С. Шумську, В. Юрчишина.

Незважаючи на наявні дослідження ролі і значення світового валютного ринку у світовій економічній системі, вплив глобалізації на трансформацію світового валютного ринку залишається недостатньо дослідженим.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є дослідження трансформацій світового валютного ринку в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Операції з купівлі, продажу та обміну валюти існували ще в Стародавньому Римі, а на Русі були навіть спеціальні міняйли, які розмінювали гроші, беручи за це невелику плату. Але перші валютні ринку, які і стали «пра-

дідами» сучасного світового валютного ринку, з'явилися в XIX ст.

Існує багато різних визначень світового валютного ринку, які узагальнено можна представити так:

- з економічної точки зору світові валютні ринки – це особлива сфера стійких міжнародних економічних відносин із приводу здійснення операцій з іноземною валютою і платіжними документами в іноземній валюті;

- із функціональної точки зору світові валютні ринки – це ринки, які забезпечують своєчасне здійснення міжнародних розрахунків, страхування від валютних ризиків, диверсифікацію валютних резервів, валютну інтервенцію, отримання прибутку їх учасниками у вигляді різних курсів валют;

- з організаційної точки зору світові валютні ринки – це офіційні міжнародні центри, де відбувається купівля-продаж іноземної валюти на основі міжнародного попиту і пропозиції;

- із суб'єктно-інституційної точки зору світовий валютний ринок являє собою сукупність банків, бірж, а також певних нефінансових установ, які здійснюють валютні операції;

- із технічної точки зору світовий валютний ринок – це сукупність комунікаційних систем, що об'єднують між собою банки різних країн, які здійснюють міжнародні розрахунки та інші валютні операції.

Світовий валютний ринок не схожий на інші типи фінансових площадок, тому що він:

- нематеріальний;
- не має конкретного місцезнаходження, єдиного центру;
- механізм його функціонування – обмін валюти однієї країни на валюту іншої країни;
- є міжбанківським ринком;
- має гнучку систему організацій торгівлі та гнучку стратегію оплати за укладення угоди;
- є одним з найліквідніших ринків завдяки можливості працювати на ньому з різними валюта-ми;
- характеризується високим рівнем транснаціоналізації та інтернаціоналізації;
- характеризується глобальністю та безперевністю функціонування;
- має високий рівень уніфікації;
- йому властиве широке використання електронних засобів зв'язку;
- передбачає поєднання саморегулювання та інституційного регулювання;
- домінування арбітражних та спекулятивних операцій [1; 2].

Центром, який агрегує інформацію світовому валютному ринку, є Банк міжнародних розрахунків. Проте можливість адекватного порівняння валютних ринків різних держав з'являється тільки раз у три роки, коли БМР випускає огляд Foreign Exchange and Derivatives Market Activity, що відображає основні показники і тенденції розвитку світового валютного ринку [3]. Крім

того, аналітичні дані в цих оглядах подаються станом на певну дату місяця, що ускладнює процедуру порівняння.

Обороти світового валютного ринку в останні десятиліття стрімко зростали як на біржовому, так і позабіржовому сегменті (рис. 1). Зазначена тенденція зумовлена поглибленням міжнародного поділу праці, що, своєю чергою, зумовило інтенсивне розширення обсягів міжнародної торгівлі товарами і послугами та сприяло розширенню обсягів міжнародного руху торгового та промислового капіталу. Всі ці операції опосередковуються угодами на валютному ринку.

Рис. 1. Середньоденні обороти світового валютного ринку

Джерело: побудовано за даними [4]

Аналіз рис. 1 засвідчує, що за середньодобові обороти на позабіржовому ринку зросли на 308,9%, тоді як біржовий сегмент демонструє більш значний приріст – 1 334,4%. Незважаючи на таку прогресивну динаміку в розвитку торгівлі останнього сегменту, більша частина валютних операцій (понад 90%) здійснюється на неорганізованому (міжбанківському) валютному ринку, за межами валютних бірж.

Сучасний світовий валютний ринок володіє низкою інструментів, які представляють собою систему, поділену на дві категорії: валютні угоди та деривативи. Серед них найбільш поширеними є валютні угоди, а саме операції типу SPOT, форвардні операції та операції типу SWAP (табл. 1). За даними табл. 1 можна зробити наступні висновки: середньодобові обсяги торгівлі валютними цінностями зростали з року в рік за всіма видами інструментів, найбільший темп росту продемонстрували форвардні операції – 436,8%, а найменший – валютні операції типу SPOT – 262,6%. У структурі валютних інструментів ведуча позиція належить валютним операціям типу SPOT, хоча їх питома вага зменшилася на 6%.

Домінування «SPOT» операцій зумовлене використанням даного виду інструментів валютного ринку для забезпечення міжбанківських та позабіржових форвардних угод. Іншим структуроутворюючим елементом позабіржового ринку

валютних інструментів є валютні операції типу SPOT – на них у середньому припадає 33,7%. Найменш відчутний структурний вплив чинять опціони та інші інструменти. Слід також зауважити, що найбільші прогресивні зміни спостерігаються за часткою форвардних валютних операцій, яка піднялася за досліджуваний період на 3,3 п. п.

Сучасний світовий валютний ринок характеризується різноманітністю контрагентів. Їх умовно поділяють на три групи:

- 1) дилери – центральні та комерційні банки;
- 2) інші фінансові інститути – хедж-фонди, пенсійні фонди, взаємні фонди, страхові компанії;
- 3) нефінансові інститути – промислові корпорації та уряди.

Таблиця 1

Обсяг та структура середньоденного обороту на світовому валютному ринку в розрізі інструментів

Показник	2001	2004	2007	2010	2013	2016	Зміна, 2016 р. від 2001 р., (+/-)
млрд. дол. США							
Валютні операції «спот»	386	631	1 005	1 489	2 047	1 652	1 266
Форвардні валютні операції «аутрайт»	130	209	362	475	679	700	569
Валютні операції «своп»	656	954	1 714	1 759	2 240	2 378	1 722
Опціони та інші інструменти	67	140	243	250	391	337	270
Відсотки							
Валютні операції «спот»	31,2	32,6	30,2	37,5	38,2	32,6	1,4
Форвардні валютні операції «аутрайт»	10,5	10,8	10,9	11,9	12,7	13,8	3,3
Валютні операції «своп»	52,9	49,3	51,6	44,3	41,8	46,9	-6,0
Опціони та інші інструменти	5,4	7,3	7,3	6,3	7,3	6,6	1,2

Джерело: складено за даними [4]

Таблиця 2

Обсяг та структура середньоденного обороту на світовому валютному ринку в розрізі суб'єктів ринку

Показник	2001	2004	2007	2010	2013	2016	Зміна, 2016 р. від 2001 р., (+/-)
млрд. дол. США							
Дилери	719	1 018	1 392	1 545	2 072	2 121	1402
Інші фінансові інститути	346	634	1 339	1 896	2 812	2 564	2218
Нефінансові інститути	173	276	593	532	472	382	209
Відсотки							
Дилери	58,1	52,6	41,9	38,9	38,7	41,9	-16,2
Інші фінансові інститути	27,9	32,8	40,3	47,7	52,5	50,6	22,7
Нефінансові інститути	14,0	14,3	17,8	13,4	8,8	7,5	-6,5

Джерело: складено за даними [4]

Таблиця 3

Обсяг та структура середньоденного обороту на світовому валютному ринку з точки зору локалізації

Показник	2001	2004	2007	2010	2013	2016	Зміна, 2016 р. від 2001 р., (+/-)
млрд. дол. США							
Національні ринки	525	743	1 274	1 394	2 259	1 798	1273
Міжнародні ринки	713	1 185	2 051	2 579	3 097	3 269	2556
Відсотки							
Національні ринки	42	39	38	35	42	35	-7
Міжнародні ринки	58	61	62	65	58	65	7

Джерело: складено за даними [4]

Зростання обороту валютного ринку пов'язано передусім зі збільшенням торговельної активності фінансових інститутів (табл. 2).

Як свідчать дані табл. 2, обсяги торгівлі через дилерів зросли на 195%. Валютний торговельний оборот інших фінансових установ зріс із 346 млрд. дол. США до 2 564 млрд., що на більше на 641%. У категорії нефінансових установ також спостерігається нарощення обсягів торгівлі на 209 млрд. дол. США.

Зміни в обсягах торгівлі валютними цінностями учасниками світових валютних ринків зробили корективи у розстановці сил. Так, якщо на початку досліджуваного періоду ведучі позиції на світовому валютному ринку займали дилери, то вже в 2016 р. пальма першості перейшла до інших фінансових інститутів. Окрім того, знизилася частка нефінансових інститутів з 4 до 7,5%, тобто практично наполовину.

Протягом досліджуваного періоду спостерігається також подальша глобалізація валютних операцій (табл. 3).

Як свідчать дані табл. 3, обсяги торгівлі валютними цінностями як на національному, так і на міжнародному ринках зростали – на національному рівні приріст торгівлі становив 1 273 млрд. дол. США, тоді як на міжнародному – 2 556 млрд. дол. США. Відповідно, частка транскордонних операцій зросла з 58% до 65%, а частка угод, що припадає на національні ринки, зменшилася на 7%.

На світовому валютному ринку відбувається торгівля практично всіма наявними валютами, передусім ключовими вільноконвертованими (табл. 4).

Більшу половину світового валютного обороту приходиться на дві валюти – долар США та євро, що дозволяє характеризувати сучасну світову валютну систему як біполярну.

Традиційним є домінування у валютній структурі долара США. Однак вартість долара давно вже не відповідає його реальній ціні, та за останні 15 років він утратив 2,6% світового валютного ринку.

Із моменту введення євро (1999 р.), європейська валюта стабільно посідає друге місце у використанні у валютних операціях. Посилення ролі євро як світової валюти стримується через боргову кризу в так званих країнах PIIGS (Португалія, Ірландія, Італія, Греція, Іспанія) та наявність дисбалансів і недосконалість самої європейської валютної системи.

Слід зауважити, що в останні 15 років до десятки найбільш використовуваних валют входять валюти розвинених країн світу австралійський та канадський долар; поступово знижується відносний обсяг використання швейцарського франка і фунта стерлінгів; разом із тим у першу десятку в 2013 р. стрімко увійшов китайський юань; поступово нарощує популярність новозеландський долар.

Валютні операції завжди здійснюються з використанням двох валют, тому доцільно розглянути структуру світового валютного ринку в розрізі валютних пар (табл. 5).

Дані табл. 5 указують, що більше половини всіх валютних операцій (63,3% у 2016 р.) припадає на традиційні валютні пари: долар США, з одного боку, і валюту однієї з розвинених країн – з іншого. Причому найбільша частка операцій – це долар США (USD) / євро (EUR), і навпаки (30% у 2001 р. та 23,1% у 2016 р), хоча спостерігається тенденція до її скорочення. Разом із тим, на шість провідних валютних пар у 2001 р. припадало 73,8% усіх валютних операцій, тоді як з 2007 р. – тільки 65,5%. Скорочення відносного показника відбулося у зв'язку з ростом валютних операцій,

Таблиця 4

Валютна структура середньоденного обороту світового валютного ринку

Показник	2001	2004	2007	2010	2013	2016	Зміна, 2016 р. від 2001 р., (+/-)
Долар США (USD)	89,9	88,0	85,6	84,9	87,0	87,6	-2,3
Євро (EUR)	37,9	37,4	37,0	39,0	33,4	31,4	-6,5
Японська єна (JPY)	23,5	20,8	17,2	19,0	23,0	21,6	-1,9
Фунт стерлінгів (GBP)	13,0	16,5	14,9	12,9	11,8	12,8	-0,2
Австралійський долар (AUD)	4,3	6,0	6,6	7,6	8,6	6,9	2,6
Канадський долар (CAD)	4,5	4,2	4,3	5,3	4,6	5,1	0,6
Швейцарський франк (CHF)	6,0	6,0	6,8	6,3	5,2	4,8	-1,2
Китайський юань (CNY)	0,0	0,1	0,5	0,9	2,2	4,0	4
Шведська крона (SEK)	2,5	2,2	2,7	2,2	1,8	2,2	-0,3
Новозеландський долар (NZD)	0,6	1,1	1,9	1,6	2,0	2,1	1,5
Інші валюти	17,8	17,7	22,5	20,4	20,4	21,5	3,7
Загалом ¹	200	200	200	200	200	200	-

Примітка: ¹ Оскільки в угоду залучені дві валюти і кожна сторона враховує угоди окремо, під час узагальнення сума обороту всіх валют на ринку становить 200%.

Джерело: складено за даними [4]

в яких долар США або євро обмінюється на валюти країн, які не належать до розвинутих: мексиканське песо, китайський юань, російський рубль, турецька ліра, сингапурський долар, південнокорейський вон та ін. Це пов'язано передусім із розвитком економік зазначених країн і зростанням їх товарообігу на світовому ринку, активізацією інвестиційної та інноваційної діяльності. Разом із тим лідируюча роль долара США збережеться, доки він буде основою світової валютної системи.

Структура світового валютного ринку в географічному розрізі характеризується переважанням оборотів валютних ринків розвинених країн (табл. 6)

Із даних табл. 6 передусім слідує, що найбільші обороти світової торгівлі валютними цінностями забезпечує валютний ринок Вели-

кобританії, причому спостерігається тенденція до зростання його відносної частки в сукупному світовому валютному обороті (з 31,8% у 2001 р. до 36,9% у 2016 р.). Значно відстає за обсягами валютний ринок США, опосередковуючи лише 16–20% світового валютного обороту, проте його частка зросла на 5,1%. Слід відзначити роль Сингапуру як великого світового валютного центру, який обслуговує разом з Японією переважно азіатський ринок.

Виходячи з того, що 90% світової торгівлі валютою припадає на 12 країн світу, із них майже 60% – на дві країни (Великобританію та США), можна зробити висновок про високий ступінь централізації світового валютного ринку, що, своєю чергою, забезпечує високу ліквідність та ефективність ринку. Разом із тим подібна концентрація валютних операцій призводить до

Таблиця 5

Обсяг та структура середньоденного обороту на світовому валютному ринку в розрізі пар валют

Показник	2001	2004	2007	2010	2013	2016	Зміна, 2016 р. від 2001 р., (+/-)
млрд. дол. США							
долар США (USD) / євро (EUR)	372	541	892	1 099	1 292	1 172	800
долар США (USD) / японська єна (JPY)	250	328	438	567	980	901	651
долар США (USD) / фунт стерлінгів (GBP)	129	259	384	360	473	470	341
долар США (USD) / австралійський долар (AUD)	51	107	185	248	364	262	211
долар США (USD) / канадський долар (CAD)	54	77	126	182	200	218	164
долар США (USD) / швейцарський франк (CHF)	59	83	151	166	184	180	121
долар США (USD) / інші	199	307	669	750	1170	1234	0
Євро (EUR) / фунт стерлінгів (GBP)	27	47	69	109	102	100	1035
Євро (EUR) / японська єна (JPY)	36	61	86	111	148	79	73
Євро (EUR) / швейцарський франк (CHF)	13	30	62	71	71	44	43
Євро (EUR) / інші	22	44	123	162	177	196	31
Інші валютні пари	15	28	66	78	153	95	174
Загалом валютні пари	1239	1934	3324	3973	5357	5067	80
відсотки							
долар США (USD) / євро (EUR)	30,0	28,0	26,8	27,7	24,1	23,1	-6,9
долар США (USD) / японська єна (JPY)	20,2	17,0	13,2	14,3	18,3	17,8	-2,4
долар США (USD) / фунт стерлінгів (GBP)	10,4	13,4	11,6	9,1	8,8	9,3	-1,1
долар США (USD) / австралійський долар (AUD)	4,1	5,5	5,6	6,3	6,8	5,2	1,1
долар США (USD) / канадський долар (CAD)	4,3	4,0	3,8	4,6	3,7	4,3	0
долар США (USD) / швейцарський франк (CHF)	4,8	4,3	4,5	4,2	3,4	3,6	-1,2
долар США (USD) / інші	16	16	20	19	22	24	0
Євро (EUR) / фунт стерлінгів (GBP)	2,1	2,4	2,1	2,7	1,9	2,0	8
Євро (EUR) / японська єна (JPY)	2,9	3,2	2,6	2,8	2,8	1,6	-0,1
Євро (EUR) / швейцарський франк (CHF)	1,1	1,6	1,9	1,8	1,3	0,9	-1,3
Євро (EUR) / інші	2	2	4	4	3	4	-0,2
Інші валютні пари	1	1	2	2	3	2	2
Загалом валютні пари	100	100	100	100	100	100	1

Джерело: складено за даними [4]

вразливості світової валютної сфери, а, отже, світової економіки в цілому.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, валютний ринок сьогодні є найважливішою ланкою всієї світової системи фінансів, а також світових відносин в економічній сфері у цілому. Під впливом поглиблення процесів глобалізації сформувалися функціональні особливості світового валютного ринку: небувале зростання ємності і глибини ринку, диверсифікація

інструментів валютних угод, у тому числі похідних валютних інструментів (форварди, ф'ючерси, опціони, свопи і т. д.), нестабільність курсів валют, першість Великобританії, домінування долара США та євро, зміна структури учасників. Посилюється віртуалізація валютних операцій із використанням сучасних технологій і засобів інформації, стандартизація валютних угод, збільшується обсяг спекулятивних валютних операцій. У результаті зростає відрив діяльності валютного ринку від інтернаціоналізації процесу відтворення.

Таблиця 6

Обсяг та структура середньоденного обороту на світовому валютному ринку в розрізі країн

Показник	2001	2004	2007	2010	2013	2016	Зміна, 2016 р. від 2001 р., (+/-)
млрд. дол. США							
Великобританія	542	835	1 483	1 854	2 726	2 406	1864
США	273	499	745	904	1 263	1 272	999
Японія	153	207	250	312	374	399	246
Швейцарія	76	85	254	249	216	156	80
Сінгапур	104	134	242	266	383	517	413
Гонконг	68	106	181	238	275	437	369
Австралія	54	107	176	192	182	121	67
Німеччина	91	120	101	109	111	116	25
Франція	50	67	127	152	190	181	131
Канада	44	59	64	62	65	86	42
Інші країни	250	388	658	708	901	823	573
відсотки							
Великобританія	31,8	32	34,6	36,7	40,8	36,9	5,1
США	16,0	19,1	17,4	17,9	18,9	19,5	3,5
Японія	9	8	5,8	6,2	5,6	6,1	-2,9
Швейцарія	4,5	3,3	5,9	4,9	3,2	2,4	-2,1
Сінгапур	6,1	5,1	5,6	5,3	5,7	7,9	1,8
Гонконг	4	4,1	4,2	4,7	4,1	6,7	2,7
Австралія	3,2	4,1	4,1	3,8	2,7	1,9	-1,3
Німеччина	5,4	4,6	2,4	2,2	1,7	1,8	-3,6
Франція	2,9	2,6	3	3	2,8	2,8	-0,1
Канада	2,6	2,3	1,5	1,2	1	1,3	-1,3
Інші країни	15	15	15	14	13	13	-2

Джерело: складено за даними [4]

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Салмінський Д.В. Міжнародний валютний ринок: особливості та механізм функціонування на сучасному етапі / Д.В. Салмінський // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2013. – № 5–6. – С. 141–145 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2013_5-6_24.
2. Міжнародна економіка: [підручник] / В.В. Білоцерківець, О.О. Завгородня, В.К. Лебедева [та ін.]; за ред. А.О. Задой, В.М. Тарасевича. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 416 с.
3. Пьянов С.А. Анализ динамики развития российского и мирового валютного рынков / С.А. Пьянов // Российское предпринимательство. – 2012. – № 23 (221). – С. 58–64.
4. Triennial Central Bank Survey. Foreign exchange turnover in April 2016 / Monetary and Economic Department. – December 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/rpfx16fx.pdf>.